

СОЦИАЛДЫК-ГУМАНИТАРДЫК ИЛИМДЕР

Айылчиева М. А.

Айыл жергесиндеги кыз - келиндердин жумушсуздугун жоюу.

Рыноктук шартта көптөгөн аялдар жумушсуз калып айрыкча айыл жергелеринде жумушсуздук күчөөдө. Жумушсуздук болгон жерде жакырчылык кулачын жаят, ошондуктан жакырчылыктан чыгуу үчүн эмне кылуу керек? Аялдарды кантип иш менен камсыз кылуу керек деген суроолор туулат.

Башкы көңүл кедей катмарларындагы аялдардын социалдык экономикалык максатын жакшыртуу максатында кайсы бир мезгилдин ичинде алардын шериктешкен же биргелешкен жана туруктуу иштеринин арасында алардын өздөрүнүн топторун кандайча уюштуруу керектигинен келип чыгат. Айылдарда ар бир жергиликтүү аялдардын топторун түзүү өкмөттөр, райондор боюнча зарылдыктары пайда болууда.

Экиден ашык адамдар биригип, мамилелерин түзүп, жалпы максатты көздөшсө алар топ деп аталат. Бир түрдүү топ бирдей экономикалык статуска ээ болгон адамдардан турат.

Көптөгөн учурларда жекече иш аракеттерден майнап чыкпайт. Бул өзгөчө калктын өңү-үңү-үңү-үңү өңү-үңү-үңү-үңү ресурстары, каражаттары жана күчтөрү жетишпеген жарды топторуна тийиштүү. Жалгыз жарым адамга караганда топ кыйла майнаптуу болоору бизге белгилүү.

Мына ошентип, бир айылдын аялдары жамаатташтыкта кырдаалды жакшырта алгандыгын бул жекече алганда, колдон келгис иш экендигин көрүүгө болот. Акыркы жылдарда аялдардын иш аракеттерин өстүрүү-өнүктүрүү үчүн ар кандай программалар аткарылган. Бирок ага жараша ийгилик жаратылган жок. Жардам берип жаткандардын өздөрү бул программаларды пайдаланыш үчүн жакшы уюшулбаса же куралданышпаса, бул программалар эч качан натыйжалуу болбой тургандыгын андап түшүнүү маанилүү болот.

Барпы айылында 2008-жылда үч күндүк айылдын тургундары менен айыл кеңеш кызматы «Айылды Биргелешип Баалоо» боюнча изилдөө жүргүзүштү. Маалымат чогулушунан кийин Барпы айылына бөлүнгөн Сузак райондук кеңеш берүү кызматынын 4 кеңешчиси, АУ-1, фермерлер-6 командасы өз ара 2 топко бөлүнүп: айылды, бир топ түндүктөн түштүккө, экинчи топ чыгыштан батышка карай кыдырып өтүштү. Алардын негизги максаты кайсы жерде, үлүштү жер кайра бөлүштүрүү, тегирмен, ФАП жайгашкан, жердин топурагы кандай, суу кандай келет, кандай өсүмдүктөр эгилет, кайсыл малдардын түрлөрү багылат, жайыт кандай, негизинен кандай көйгөйлүү проблемалар бар экенин билүү эле.

Кийинки күнү команда 4 топко бөлүнүп 1 топ 16 үйбүлө менен жекече маектешүүлөр болду, 2 топ айылда жашаган 10 аялдан турган топ менен, 4 топ жаштардан 22 адамдан турган

топ менен жолугушуп, проблемалар, мүмкүнчүлүктөр, айылдын тарыхый малыматтар боюнча баарлашты. 4 топко Барпы айылынын 6 жашоочусу чоң көмөк көрсөтүштү. Кийинки жолку жыйынтыктоочу чогулушунда, 63 фермер катышты, жыйынтыктоо чогулушунда эң негизги маселелердин бири болгон аялдар уюмдарынын потенциалдык мүмкүнчүлүктөрүн андап түшүнүүгө тийиш экендиги. Аялдар өз турмуш-тиричилигин жакшыртуу үчүн уюштурулган жамаатташтык иштерге жөндөмдүү экендиктерин таануу эң маанилүү болуп турат.

Топту түзүү-бул кыймыл аракеттүү процесс. Топту түзүү үчүн кандайдыр бир табигый абалдар болушу мүмкүн болсо да, топту түзүү жана өнүктүрүү үчүн ар кандай аң сезимдүү күч-аракет кылуу зарыл. Топту түзүү өзүнчө бир ээн жерде өтпөйт. Топту түзүү муктаждыгын жалгыз аял сезип туюшу да мүмкүн. Жергиликтүү бир эле аялдын конкреттүү проблеманы чечүүгө аракет жасаганы, демилгеси топту түзүүнүн башталышы болуп калат. Эгер жергиликтүү аялдар арасында өзүнчө бир локалдуу проблема боюнча түшүнүүгө жана

информацияга жетишүүгө мүмкүнчүлүк болсо, топту түзүүгө бөлөк бөтөн адам да түрткү бере алат, мындай учурда бөлөк бөтөн уюштуруучу топтогу биринчи аял болуп калат.

Бардык мүчөлөр уюмдашуу зарылдыгын сезип-туюп түшүнгөн учурда гана күчтүү топ түзүлөт. Эгер уюштуруучу топто, кошулган ар бир аялдын маанилүүлүгүн андап билсе жана анын күчүнө, топтун натыйжалуу боло аларына ишенсе, аларга кол алдындагылар катары карабайт. Мына ошондо мындай топтун ийгиликке жетишүү мүмкүнчүлүгү көбүрөөк болот. Мындай болбосо топ көпкө жашай албайт.

Факт түрүндө кошумчалай кетчү нерсе:

Сузак районунун Барпы айыл жергесиндеги уюштурулган 4 аялдар тобу бар. Булардын уюштургуч, демилгечи, тарбиячы окутуучусу Калмурзаева Гулжамал. Уюштуруучунун билим деңгээли бул жерде маанилүү фактор, ал канчалык топко жакыныраак болсо бирдиктүү жана туруктуу топту түзүү мүмкүндүгү ошончолук көбүрөөк болот. Топтор мамлекеттик эмес уюмдар тарабынан колдолот, финансылык жактан каржыланат. Мисалы, уюмдар 60% айлык акыны көтөрөт. Айлык уюштуруучу Калмурзаева Г. уставын, максатын багыт боюнча иш алып барууларды көзөмөлдөйт, кеңеш берет, талап кылат.

Бул топтордун максаты, биргеликте бири-бирине жардам берүү менен жакырчылыктан чыгуу.

Багыттары ар тараптуу болот: кредит алуу, ортолук фондду туура иштетүү, жөжө өстүрүү, кол өнөрчүлүк.

Укуктары: шайланууга жана шайлоого, ортолук фондду толук пайдаланууга, топтон чыгууга, кредитти кайтарганга, кредиттик уюмдардан кредит алууга, тапкан пайдага укуктуу.

1. «Кыял тобу»: чеберчилик менен алектенишет. 20 аял жумуш менен камсыз. Ортолук фонду 250000 сомду түзөт. Айланып туруучу акчасы 100000 сомдун тегерегинде. Ар бир аял жасаган кызматына жараша айлык акы алат, же болбосо орточо эсеп менен күндүк иштеп тапкан акчасы 500дон-800 сомду түзөт. Жарандарга насыя берүү укугуна ээ.

2.«Ак-Марал» тобу-жашылчаларды өстүрүү, консервациялоо, талаачылык продукцияларын пайдалануу, сатууга жетишүү милдеттерин аткарышат. 16 аял жумуш менен камсыз. Булардын ортолук фонду 175000 сомдун тегерегинде. Ар бир аялдын айлык акысы эмгегине жараша төлөнөт. Орточо эсеп менен күндүк алган акчасы 500 сомдон-1000 сомго чейин.

3. «Аракет» тобу-жөжө өстүрүү менен тоок чарбасында иш алып барат. Группада 13 аял жумуш менен камсыз болгон. Ортолук фонду 180000 сомду түзөт. Ар бир аялдын эмгек акысы башка топтордогудай эле жасаган эмгегине жараша болот, же болбосо орточо айлык акысы 15000 сомдун тегерегин түзөт.

4. «Ишкер» тобу жүн жана тери иштетүү жумуштарын алып барышат, 17 аял жумуш менен камсыз болгон. Ар бир аялдын эмгек акысы жасаган жумушуна жараша

болот. Ортолук фонду 210000 сомду түзөт. Орточо эсеп менен айына 12000 сомдун тегерегинде айлык алат. Бул топтордун жакшы аракеттеринин натыйжасында азыркы мезгилде уставдык фонду 940000 сомго жетти .

Териден жасалган материалдарды сатуу менен пайда көрүүдө булар орто фондго да өз салымын кошушат. Орто фонд-кредиттик эсептен, пайдадан, аялдардын жеке акча кошуусунан көбөйүп отуруп, бул топтор өзүнчө кредит берүүчү уюм катары да иш-аракеттерди жасашса боло тургандыгын көрүштү. Өздөрүнүн уставында көрсөтүлгөндөй топтун үнө 10% ал эми башка адамдарга 15-20%ке чейин акча берүү мүмкүнчүлүктөрүнө ээ. Булар айыл кеңешчисинин жана уюштуруучулардан такай кеңеш алып туруу менен бирге аны практика тарабынан колдонушуп көп пайдалуу мүмкүнчүлүктөргө жетишсе боло тургандыгын далилдешти.

Терини кандай жолдор менен ашатуу, териден кандай дагы пайдалуу буюмдарды жасагоо болот, тери буюмдары деген эмне, жөжөнү кантип асыроо, канткенде анын башын сактап калуу, чоңойтуу, мөмөнү консервациялоонун жолдору, алардын технологиясы ж.б. кеңештер жолдор жазылган китепчелер, материалдар менен камсыздандырылган.

Рыноктук шартта өзүн-өзү камсыз кылган ушундай топтук уюмдарга өкмөт тарабынан колдоо көрсөтүлсө, өкмөт тарабынан салык өлчөмдөрү бир аз азайтылса бул топтордун ийгилиги дагы да артмак.

Адабияттар

1. *Калмурзаева Г.* «Топтук уюмдардын окуу куралдары», Жалал-Абад, 2002-жыл.
2. *Касымова А.* «Менеджменттин негиздери», Бишкек, 2008.
3. Барпы айыл «Айылды биргелешип баалоо» маалыматтык булактар.

* * *